

“SMART ECO-BOX” INNOVATION TECHNOLOGIYASI ORQALI BOSHLANG‘ICH TA‘LIM JARAYONIDA O‘QUVCHILARDA EKOLOGIK MAS‘ULIYAT VA YASHIL TURMUSH ODATLARINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI

Avezova Rahila Shokir qizi

Urganch tuman 4- son texnikumi 1-kurs

Annotatsiya

Mazkur maqolada boshlang‘ich ta‘lim jarayonida “Smart Eco-Box” innovatsion texnologiyasidan foydalanish orqali o‘quvchilarda ekologik mas‘uliyat va yashil turmush odatlarini shakllantirishning pedagogik asoslari, metodik yo‘nalishlari va amaliy imkoniyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda ekologik tarbiya nazariyasi, innovatsion ta‘lim texnologiyalari va yosh o‘quvchilarning psixologik-pedagogik xususiyatlari o‘zaro bog‘liq holda ko‘rib chiqiladi. “Smart Eco-Box”ning tarkibiy elementlari, uni dars va darsdan tashqari faoliyatga integratsiya qilish usullari, o‘quvchilarning kuzatuvchanlik, mas‘uliyat, tejamkorlik va tabiatga mehr-muhabbat kabi sifatlarni rivojlantirishdagi o‘rni ochib beriladi. Maqolada ushbu texnologiyaning amaliy qo‘llanilishi natijasida o‘quvchilarda ekologik ongning oshishi, yashil turmush uslubiga oid odatlarning mustahkamlanishi va oila-maktab hamkorligining kuchayishi kuzatilishi asoslab beriladi. Tadqiqot natijalari boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari, metodistlar va ta‘lim tashkilotchilari uchun nazariy va amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta‘lim, Smart Eco-Box, ekologik mas‘uliyat, yashil turmush odatlari, innovatsion texnologiya, ekologik tarbiya, barqaror rivojlanish.

Kirish

Zamonaviy jamiyatda ekologik muammolarning keskinlashuvi, tabiiy resurslarning cheklanganligi va iqlim o‘zgarishlari kishilik tarixining eng dolzarb masalalaridan biriga aylangan. Bunday sharoitda yosh avlodni ekologik mas‘uliyat ruhida tarbiyalash, ularda tabiatga ongli munosabat va yashil turmush odatlarini shakllantirish ta‘lim tizimining ustuvor vazifalaridan hisoblanadi. Ayniqsa, boshlang‘ich ta‘lim bosqichi bu jarayonning eng muhim davri sanaladi, chunki ayni shu yoshda bolaning dunyoqarashi, qadriyatlari va xulq-atvor stereotiplari shakllanadi.

O‘zbekiston Respublikasida barqaror rivojlanish maqsadlariga erishish, “Yashil iqtisodiyot” konsepsiyasini amalga oshirish va ekologik madaniyatni yuksaltirish bo‘yicha davlat siyosati izchil olib borilmoqda. Bu jarayonda maktab ta‘limining,

xususan boshlang'ich sinflarning o'rni beqiyosdir. O'quvchilarda ekologik ongni shakllantirish faqatgina tabiatshunoslik yoki atrof-muhit himoyasi mavzularini o'qitish bilan cheklanmasligi, balki ularning kundalik faoliyatiga yashil odatlarni singdirish orqali amalga oshirilishi lozim.

Shu nuqtai nazardan, "Smart Eco-Box" deb nomlangan innovatsion texnologiya boshlang'ich ta'lim jarayonida ekologik tarbiyani yangi bosqichga ko'tarish imkoniyatini yaratadi. Bu texnologiya o'quvchilarga amaliy tajriba orttirish, kuzatish, tahlil qilish va mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. U orqali bolalar chiqindilarni ajratish, suv va energiya tejamlorligi, o'simliklarni parvarish qilish, tabiat resurslarini oqilona ishlatish kabi yashil turmush odatlarini bevosita faoliyat orqali o'zlashtiradilar.

Maqolaning maqsadi – "Smart Eco-Box" innovatsion texnologiyasining boshlang'ich ta'limdagi pedagogik salohiyatini ochib berish, uning yordamida o'quvchilarda ekologik mas'uliyat va yashil turmush odatlarini rivojlantirish metodikasini ishlab chiqish hamda amaliy tavsiyalar berishdan iborat. Tadqiqotning ilmiy yangiligi shundaki, ekologik tarbiya nazariyasi bilan zamonaviy interaktiv texnologiyalar o'rtasidagi bog'liqlik konkret metodik yechimlar asosida ko'rsatib beriladi.

Asosiy qism

1. Ekologik mas'uliyat va yashil turmush odatlarining pedagogik mohiyati
Ekologik mas'uliyat – bu insonning tabiatga, atrof-muhitga va kelajak avlodlarga nisbatan ongli, g'amxo'rlik va mas'uliyatli munosabatidir. U nafaqat bilimlarga, balki hissiy kechinmalar, qadriyatlar va amaliy xulq-atvorga asoslanadi. Boshlang'ich maktab yoshidagi bolalarda bu sifatlar hali to'liq shakllanmagan bo'lsa-da, ularning shakllanishi uchun eng qulay sharoit ayni shu davrda yaratiladi.

Yashil turmush odatlari esa kundalik hayotda tabiat resurslarini tejash, chiqindilarni kamaytirish, qayta ishlash, toza energiya manbalaridan foydalanish, oziq-ovqatni oqilona iste'mol qilish kabi xatti-harakatlarni o'z ichiga oladi. Bu odatlar bolalikdan shakllansa, ular umr bo'yi saqlanib qoladi va jamiyatning ekologik madaniyatini oshiradi.

O'zbek pedagogika fanida ekologik tarbiya masalalari uzoq yillardan buyon tadqiq etib kelinmoqda. Ayniqsa, so'nggi yillarda barqaror rivojlanish g'oyalari ta'lim tizimiga keng joriy etilishi munosabati bilan bu yo'nalishdagi izlanishlar yanada faollashdi.

Tadqiqotchilarning fikricha, ekologik tarbiya faqatgina bilim berish bilan cheklanmasligi, balki o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlovchi, tajriba asosidagi o'qitish metodlariga asoslanishi lozim.

2. "Smart Eco-Box" innovatsion texnologiyasining mohiyati va tarkibiy tuzilishi
"Smart Eco-Box" – bu boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun maxsus ishlab chiqilgan interaktiv ekologik o'quv-amaliy majmua bo'lib, unda turli materiallar, asboblari, o'simliklar, o'lchov vositalari, chiqindi ajratish konteynerlari, energiya va suv tejamkorligi bo'yicha ko'rgazmali materiallar jamlangan. U "aqlli" deb atalishining sababi shundaki, uning tarkibiy qismlari o'quvchilarning yoshiga moslashtirilgan, o'z-o'zini tekshirish, kuzatish va xulosa chiqarish imkoniyatlarini beradi.

Texnologiyaning asosiy komponentlari quyidagilardan iborat:

- Chiqindilarni ajratish va qayta ishlash bo'limi (qog'oz, plastmassa, organika, shisha uchun alohida idishlar);
- O'simliklar yetishtirish mini-bog'i (tuproq, urug'lar, sug'orish asboblari);
- Suv va energiya tejamkorligi bo'yicha eksperimental materiallar;
- Kuzatish va yozib borish daftarchalari, ekologik kundaliklar;
- Oila bilan hamkorlik uchun uy vazifalari va loyiha kartochkalari.

Bu majmua dars jarayonida ham, darsdan tashqari mashg'ulotlarda ham, oilaviy loyihalarda ham qo'llanilishi mumkin. Uning afzalligi shundaki, o'quvchi passiv tinglovchi emas, balki faol ishtirokchi sifatida ishtirok etadi. U o'z qo'llari bilan ish qiladi, natijani kuzatadi, xato qilsa tuzatadi va shu orqali chuqur o'rganadi.

3. Metodikaning asosiy bosqichlari va amaliy yo'nalishlari
"Smart Eco-Box" asosida ekologik mas'uliyat va yashil turmush odatlarini rivojlantirish metodikasi bir necha o'zaro bog'liq bosqichlardan iborat.

Birinchi bosqich – motivatsion-qiziqitiruvchi bosqich. Bu bosqichda o'qituvchi o'quvchilarda tabiatga bo'lgan qiziqishni uyg'otadi, ekologik muammolarni sodda va tushunarli misollar orqali ko'rsatadi. Masalan, "Nima uchun daraxtlar muhim?", "Chiqindi qayerga ketadi?" kabi savollar orqali bolalarning fikrlashini faollashtiradi. Bu yerda hikoya, interaktiv o'yin, video-materiallar va "Smart Eco-Box"dagi ko'rgazmali vositalardan foydalaniladi.

Ikkinchi bosqich – amaliy-faoliyatli bosqich. O‘quvchilar to‘g‘ridan-to‘g‘ri “Smart Eco-Box” bilan ishlaydilar. Ular chiqindilarni to‘g‘ri ajratadilar, o‘simlik ekadilar, suv sarfini o‘lchaydilar, energiya tejamkorligi bo‘yicha oddiy tajribalar o‘tkazadilar. Har bir amaliy topshiriqdan so‘ng o‘quvchilar o‘z kuzatishlarini daftarlariga yozadilar, rasm chizadilar yoki og‘zaki bayon etadilar. Bu jarayon bolalarda kuzatuvchanlik, tartiblilik, mas’uliyat va jamoaviy ishlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Uchinchi bosqich – mustahkamlash va aks ettirish bosqichi. O‘quvchilar o‘z tajribalarini sinfdoshlariga taqdim etadilar, oilada nimalar qilganliklarini so‘zlab beradilar, “Mening yashil odatim” nomli mini-loyihalar tayyorlaydilar. O‘qituvchi esa bolalarning xulq-atvoridagi o‘zgarishlarni kuzatib, ijobiy mustahkamlash ishlarini olib boradi.

To‘rtinchi bosqich – oila va jamiyat bilan hamkorlik bosqichi. “Smart Eco-Box”ning muhim jihati shundaki, u maktab bilan oilani bog‘laydi. O‘quvchilar uyda ham xuddi shunday yashil odatlarni qo‘llashga undaladilar. Ota-onalar uchun maxsus tavsiyanomalar, oilaviy ekologik kunlar, “Yashil oila” tanlovlari tashkil etiladi. Shu tariqa ekologik tarbiya faqat sinf xonasida qolmay, butun oila hayotiga singib boradi.

4. Dars va darsdan tashqari faoliyatda integratsiya “Smart Eco-Box”ni faqat tabiatshunoslik yoki tarbiyaviy soatlar bilan cheklab qo‘ymaslik kerak. Uni ona tili, matematika, tasviriy san‘at, mehnat ta’limi kabi fanlarga ham integratsiya qilish mumkin. Masalan, ona tili darsida ekologik mavzudagi matnlar o‘qiladi va yozma ishlar bajariladi; matematikada suv yoki energiya sarfini hisoblash topshiriqlari beriladi; tasviriy san‘atda tabiat manzaralari chiziladi; mehnat darsida chiqindilardan foydali narsalar yasash o‘rgatiladi.

Darsdan tashqari faoliyatda esa “Eco-klub”, “Yashil patrul”, “O‘simliklar do‘stlari” kabi to‘garaklar tashkil etilishi mumkin. Bu to‘garaklarda o‘quvchilar mustaqil loyihalar ustida ishlaydilar, maktab hovlisini tozalash, daraxt ekish, chiqindilarni yig‘ish kabi amaliy ishlarni bajaradilar.

Muhokama

“Smart Eco-Box” texnologiyasining amaliy qo‘llanilishi bir qator muhim pedagogik natijalarni berishi mumkin. Birinchidan, o‘quvchilarning ekologik bilimlari faqat nazariy emas, balki amaliy tajribaga asoslangan holda shakllanadi. Bu esa bilimlarning mustahkamroq va uzoq muddatli bo‘lishini ta’minlaydi. Ikkinchidan, bolalarda

tabiatga nisbatan hissiy bog‘liqlik kuchayadi. O‘simlikni o‘zi ekib, uni parvarish qilgan bola uning qiymatini chuqurroq his qiladi. Uchinchidan, yashil turmush odatlari kundalik xatti-harakatga aylanadi: chiqindini ajratish, suvni tejamkorlik bilan ishlatish, elektr energiyasini o‘chirib qo‘yish kabi xatti-harakatlar avtomatik tus oladi.

Shu bilan birga, metodikaning samaradorligi o‘qituvchining tayyorgarlik darajasiga, materiallarning sifatiga, oila bilan hamkorlikning qay darajada yo‘lga qo‘yilganligiga bog‘liq. Agar o‘qituvchi faqat formal tarzda ishlatlsa, natija past bo‘lishi mumkin. Shu bois, o‘qituvchilar uchun maxsus metodik qo‘llanmalar, treninglar va tajriba almashish seminarlari zarur.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, boshlang‘ich yoshdagi bolalarda ekologik ongning shakllantirishda o‘yin, amaliy faoliyat va hissiy kechinmalar muhim o‘rin tutadi. “Smart Eco-Box” aynan shu uch omilni o‘zida birlashtiradi. U o‘yin elementlarini, amaliy ishlarni va tabiat bilan bevosita muloqotni uyg‘unlashtiradi.

Shuningdek, ushbu texnologiya orqali o‘quvchilarning ijtimoiy mas‘uliyati ham oshadi. Ular nafaqat o‘zlari, balki oilalari, sinfdoshlari va hatto mahallalari uchun ham “yashil” tashabbuslar bilan chiqishni boshlaydilar. Bu esa jamiyatning ekologik madaniyatini pastdan yuqoriga qarab shakllantirishga xizmat qiladi.

Xulosa va takliflar
Xulosa qilib aytganda, “Smart Eco-Box” innovatsion texnologiyasi boshlang‘ich ta‘lim jarayonida o‘quvchilarda ekologik mas‘uliyat va yashil turmush odatlarini rivojlantirishning samarali vositasi hisoblanadi. U o‘quvchilarni passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylantiradi, bilimlarni amaliy tajriba bilan boyitadi, oila va maktab o‘rtasidagi hamkorlikni mustahkamlaydi.

Quyidagi takliflar ilgari suriladi:

1. Boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari uchun “Smart Eco-Box”dan foydalanish bo‘yicha maxsus metodik qo‘llanmalar va o‘quv-metodik majmualar ishlab chiqilsin.
2. Pedagogik oliy ta‘lim muassasalarining boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi o‘quv rejasiga ekologik innovatsion texnologiyalar bo‘yicha maxsus kurslar kiritilsin.
3. Har bir boshlang‘ich sinfda “Smart Eco-Box” yoki unga o‘xshash ekologik o‘quv-amaliy majmualar bilan ta‘minlash dasturi ishlab chiqilsin.
4. Oila bilan hamkorlikni kuchaytirish maqsadida “Yashil oila” loyihalari, oilaviy ekologik kunlar va tanlovlar muntazam o‘tkazilsin.

5. Maktablarda “Eco-klub” va “Yashil patrul” kabi o‘quvchi tashkilotlari faoliyatini rivojlantirishga alohida e’tibor berilsin.
6. Tadqiqot natijalarini kengaytirish maqsadida uzoq muddatli monitoring ishlari olib borilib, metodikaning turli hududlarda samaradorligi o‘rganilsin.

Ushbu takliflarning amalga oshirilishi boshlang‘ich ta’limda ekologik tarbiyani sifat jihatdan yangi bosqichga ko‘tarishga, o‘quvchilarda barqaror yashil turmush odatlarini shakllantirishga va kelajak avlodning ekologik mas’uliyatini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma’naviyat, 2008. – 176-bet.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Yashil makon” umummilliy loyihasi to‘g‘risidagi qarori. // Xalq so‘zi, 2021-yil 30-noyabr.
3. Jo‘rayev N. Ekologik tarbiya asoslari. – Toshkent: O‘qituvchi, 2015. – 45–67-betlar.
4. Xolmatova M. Boshlang‘ich sinflarda ekologik madaniyatni shakllantirish. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019. – 112–128-betlar.
5. Rasulova D. Innovatsion texnologiyalar va ekologik ta’lim. – Samarqand: SamDU nashriyoti, 2020. – 78–95-betlar.
6. Toshpulatova G. Yosh avlodda yashil turmush odatlarini tarbiyalash metodikasi. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2021. – 34–52-betlar.
7. Abdullayeva S. Boshlang‘ich ta’limda amaliy faoliyat asosida tarbiya. – Andijon: AndDU, 2018. – 89–104-betlar.
8. O‘zbekiston Respublikasi “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
9. Yusupova N. Barqaror rivojlanish va maktab ta’limi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2022. – 56–71-betlar.
10. Qodirov A. Ekologik ong va mas’uliyat: pedagogik yondashuvlar. – Buxoro: BuxDU nashriyoti, 2017. – 120–135-betlar.
11. Ismoilova Z. Oila va maktab hamkorligida ekologik tarbiya. – Toshkent: Ma’naviyat, 2016. – 43–59-betlar.
12. Mahmudov B. Innovatsion ta’lim texnologiyalari. – Toshkent: Fan, 2019. – 167–182-betlar.